

Az első szlovák országgyűlés megválasztása 1938 decemberében (2. rész)*

 ÁRPÁD POPÉLY

The election of the first Slovak parliament in December 1938

94(437.6)“1938”

323.17(437.6)

329.17(437.6)

324(437.6)“1938”

 Keywords: Elections, election campaign, Slovak parliament, members of parliament, Slovak autonomy, Hlinka’s Slovak People’s Party, national minorities in Slovakia.

6. A választások napja, 1938. december 18-a

„Pozsonyban a választás már a kora reggeli órákban kezdetét vette a kijelölt választási helyiségekben és a délutáni órákig tartott. Reggel nyolc óraker elfoglalták helyeiket a választási bizottságok. Ügyszólván minden választóhelyiségben egyenruhás Hlinka-gárdisták teljesítettek szolgálatot és tartották fenn a rendet. A gárdisták előzékenyen állottak az érdeklődők rendelkezésére, a beteg és gyöngélgedő szavazókat udvariasan vezették a választótermekbe. A választók fegyelmezetten vonultak fel és türelmesen vártak, amíg sor kerül rájuk. (...)

A választóhelyiségek berendezése teljesen azonos volt a régiekkel. A helyiségekben spanyolfalat állítottak fel, hogy a választók zavartalanul és minden befolyástól mentesen helyezhessék el a borítékban választócéduláikat, vagy pedig nemleges szavazás esetén azt a spanyolfal mögött elhelyezett papírkosárba dobhassák. A szavazók a legtöbb helyiségben nem is vették igénybe a felállított spanyolfalat, hanem a választóbizottság szemeláttára tették a szavazólapot a borítékba és dobták azt a felállított urnába.

Pozsony város képe a kora reggeli óráktól kezdve a rendkívüli nap bélyegét hordta magán. A szavazók tömegesen mutatkoztak, a délelőtti órákban néhány zenekar is vonult végig Pozsony utcáin és katonai indulókat játszott. Tíz óraker a propagandahivatal előtt szlovák katonaság jelent meg szlovák tisztek vezetése alatt. A katonák a 'Slováci sme od rodu' című eddigi betiltott szlovák dalt énekelték.

Az esti órákban a választási hangulat tetőfokát érte el. Amikor az első választási eredmények befutottak Szlovákia különböző részeiről, az uccai élet egyre élénkebb lett. Már délután két óraker ismeretes volt néhány szlovákiai eredmény s az első választási

* A tanulmány a 2/0023/12 számú „Československá republika a maďarská menšina na Slovensku 1930 – 1938“ (A Csehszlovák Köztársaság és a szlovákiai magyar kisebbség 1930–1938) VEGA kutatási program keretében készült.

jelentések előre vetették az általános siker árnyékát” – a választások másnapján ezzel a beszámolóval festett szinte idilli képet a választások napjáról a pozsonyi *Esti Újság*.¹

A választások előestéjén valamennyi szlovákiai városban és községben felvonulást és fáklyásmenetet rendeztek a Hlinka Gárda részvételével. Pozsonyban a színház előtti téren tartottak nagy népgyűlést, amelyen Tiso kormányfő mellett megjelent és felszólalt a Néppárt csaknem teljes vezérkara: Karol Sidor, Ferdinand Ďurčanský, Alexander Mach és Vojtech Tuka.² A választás napjára az összes település zászlódíszbe öltözött. Csak szlovák zászlókat lehetett látni, csehszlovák állami lobogó sehol nem volt kifüggesztve, azonban a németek által lakott településeken, köztük Pozsonyban, gyakori volt a horogkeresztes zászló is. A választók – amint arról a sajtó beszámolt – Szlovákia-szerte gyakran maguk is szlovák zászlókkal, zeneszóval vonultak a választóhelyiségek elé, a férfiak sok esetben kalapjuk mellé tűzték a választócédulát, a nők pedig kezükben lengtették és tüntetőleg nyíltan szavaztak igennel.³

A választásokat, legalábbis elméletben, az általános, közvetlen és titkos választójog alapján rendezték meg. A választások jogi szabályozása tekintetében kis kivételtől eltekintve a tartománygyűlési választásokról szóló 126/1927-es törvénnyel módosított megyegyűlési választásokról rendelkező 330/1920-as törvény I. és III. részének előírásai voltak mérvadóak.⁴ Az aktív választójog korhatára az autonómiatörvény értelmében 24-ről 21 évre csökkent. Megválasztható az volt, aki betöltötte 30. életévét és legalább két éve Szlovákiában lakott. A mandátumok száma nem volt előre meghatározva, egy képviselő megválasztásához 20.000 szavazatra és legalább 15.000 maradékszavazatra volt szükség.

A választáson való részvétel, csakúgy, mint a korábbi választások alkalmával, ezúttal is kötelező volt. A választásoktól távolmaradókat 20-tól 5000 koronáig terjedő pénzbírsággal vagy 24 órától egy hónapig terjedő elzárással büntethették. A választásokon való részvételi kötelezettség alól felmentést csupán azok kaptak, akik betöltötték 70. életévüket, betegség vagy testi fogyatékoság miatt nem tudtak megjelenni a választóhelyiségben, elodázhatatlan hivatali kötelezettségük miatt nem érhetek idejében a választáshoz, a választás napján legalább 100 km távolságra voltak a választás helyétől és azok, akik közlekedési vagy más leküzdhetetlen akadályokba ütköztek.

A választásokon azok vehettek részt, akik szerepeltek a júniusi községi választások alkalmával kiegészített választói névjegyzékben. Azok, akik a júniusi választási névjegyzékből különböző okok miatt hiányoztak, s december 18-ig betöltötték 21. életévüket, kérhették utólagos felvételüket a névjegyzékbe. Sokáig kérdéses és rendezetlen volt a Magyarországhoz, Németországhoz és Lengyelországhoz csatolt területekről érkezett menekültek választójoga, azt csak a lehető legutolsó pillanatban rendezték, igaz, akkor is meglehetősen felemás módon. A szlovák sajtó másfél héttel a választások előtt még arra figyelmeztetett, hogy az érintettek nem vehetők fel a választói névjegyzékbe, tehát a választásokon sem vehetnek részt.⁵ A szlovák kormány végül de-

1 *Esti Újság*, 1938. december 19. Pozsony a választások napján, 1. p.

2 *Új Hírek*, 1938. december 20. 98% igen az első szlovákiai választáson, 1. p.

3 *Esti Újság*, 1938. december 19. Az első szlovákiai népszavazás, 1. p.

4 *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Ročník 1927, částka 57., 1478–1494. p.

5 *Slovenská pravda*, 1938. december 7. Kto môže voliť?, 3. p.

cember 17-én, a választások előtti legutolsó napon elfogadott 331/1938 sz. rendeletével a szlovák nemzetiségű menekültek számára lehetővé tette, hogy jelenlegi lakó- vagy tartózkodási helyükön leadják a szavazatukat, ez a lehetőség azonban nem vonatkozott a cseh, magyar, zsidó vagy más nemzetiségű menekültekre.⁶

A választási igazolványt és a jelölőlistát tartalmazó szavazólapot legkésőbb a választásokat megelőző harmadik napon ki kellett kézbesíteni a választópolgárok számára. Az országos választási bizottság ennek megfelelően már hat nappal a választások előtt, december 12-én, hétfőn megkezdte a kézbesítésüket.⁷ A választások alkalmával a választási bizottságnak ellenőriznie kellett, hogy a szavazólap nem tartalmaz-e bármiféle megjelölést. A hiányzó, sérült vagy megjelölt szavazólap helyett másikat adott a választónak, aki ezen kívül egy üres borítékot is kapott a bizottságtól. A választónak ezt követően a szavazólapot és a borítékkal a spanyolfallal elkülönített helyre kellett lépnie, ahol a szavazólapot a borítékba helyezte, majd a bizottság előtt a borítékot az urnába dobta. Az így végrehajtott szavazást „igen” szavazatnak kellett tekinteni. Az, ha a választó a borítékba nem tette bele a szavazólapot, s a borítékot üresen dobta az urnába, „nem” szavazatnak számított. Ebben az esetben a szavazólapot egy odakészített kosárba kellett dobni, amit kevesen mertek megkockáztatni. Amint arról nemcsak az *Esti Hírlap* idézett írása, hanem csaknem valamennyi sajtótermék beszámolt, a legtöbb választó a felállított spanyolfalat igénybe sem vette, hanem a választási bizottság szeme láttára tette a szavazólapot a borítékba és dobta azt az urnába. Noha a kormánypárti propaganda és a sajtó ezt a szlovák kormány politikájának támogatásával magyarázta, a választópolgárok jelentős részének magatartását nyilvánvalóan az is befolyásolta, hogy a választások titkosságához való ragaszkodásukkal nem kívánták magukat kitenni a szlovák- és rendszerellenesség gyanújának.

A szavazásnak a választásokat szabályozó összes jogszabály szerint titkosnak kellett volna lennie. Ezt szögezte le a Tartományi Hivatalnak a választási bizottságok számára készített választási útmutatója is, felhívta azonban a figyelmüket egyúttal arra, hogy a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság döntése értelmében nem sérti a választás titkosságát, ha a választó maga nem titkolja, hogy hogyan szavazott.⁸ A választások titkosságának megcsúfolását jelentette az az eljárás is, hogy a választási urnát több választóhelyiségben is az ablak előtt helyezték el azzal a céllal, hogy a beszűrődő fényben megfigyelhető legyen, ki szavaz üres borítékkal, vagyis a néppárti jelölőlista ellen. (Nižňanský 1998, 186. p.; Murcko 2001, 7. p.)

A választókra kívánt nyomást gyakorolni végül a Hlinka Gárdának a választások előestéjén országszerte megrendezett nagyszabású fáklyásmenetes felvonulása, a választások napján pedig a gárdisták jelenléte a választóhelyiségekben. A Hlinka Gárda főparancsnokságának december 12-i körlevele amellet, hogy hangsúlyozta a gárdisták szerepvállalását már a választási agitációban, kimondta, hogy a választások napján a választóhelyiségek

6 *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského*. Ročník 1938, částka 111., 1207. p.; *Slovenská pravda*, 1938. december 17. Slováci-utečenci budú hlasovať, 1. p.

7 *Új Hírek*, 1938. december 14. Kikézbesítették Pozsonyban a választási igazolványokat, 4. p.

8 A választási útmutatót közölte a korabeli sajtó is, pl. *Slovenská politika*, 1938. december 16. Vol'ba do prvého snemu Slovenskej krajiny. Pokyny pre volebné komisie, 1. p.; más forrásból közzétette Nižňanský 1998, 195–198. p.

közeliében már nem agítálnak, de mindenütt ügyelnek rá, hogy „a választások a szlovák nemzet számára a lehető legkedvezőbben végződjenek”, miközben feltűnés nélkül meg kellett figyelniük a jelölőlista ellen szavazókat is. (Nižňanský 1998, 185. p.)

A korábbi választásokon példátlan, a demokratikus játékszabályoknak ellentmondó és magával a választási törvénnyel sem igazolható lépés volt a külön választóhelyiségek létrehozása az egyes nemzetiségek számára. Kialakításukat a Tartományi Hivatalnak a járási hivatalokhoz intézett december 2-i körlevele rendelte el, amely kimondta, hogy az egyes választókörzetekben, különösen ott, ahol a valamely nemzetiséghez tartozó választópolgárok száma eléri az 50 főt, külön választóhelyiségeket rendezzenek be a szlovák, cseh, német, magyar és zsidó nemzetiségű választóknak.⁹ A körlevél nem is titkolta, hogy az intézkedés célja a nemzetiségek választói magatartásának megállapítása, hangsúlyozta ugyanakkor, hogy mindezt „feltűnés nélkül” kell végrehajtani, úgy, hogy ne legyenek „nemkívánatos” következményei, főképpen pedig hogy a választók ne tudják meg, milyen céllal sorolták őket ebbe vagy abba a választóhelyiségbe. A választásokat követően az összes településen ki kellett mutatni, hogy az egyes nemzetiségek közül hányan nem vettek részt a választásokon, hányan szavaztak a néppárti jelölőlista ellen, s hányan mellette.¹⁰

Noha a nemzetiségi választóhelyiségek kialakítását bizalmasan kellett volna kezelni, a terv – részben a néppárti politikusok indiszkréciója következtében – mégis kiszivárgott. A december 4-i nagytapolcsányi választási nagygyűlésen például egyenesen Ferdinand Ďurčanský jelentette be, hogy a zsidók és németek számára külön választóhelyiségeket rendeznek be, ahol megmutathatják „Szlovákiához való viszonyulásukat”, azután majd „mindenkinek annyi jogot adunk, amennyit megérdemel”.¹¹ A későbbiekben időnként a cseh és a szlovákiai sajtó is megszelleltette a tervet,¹² bár azt jobbra csupán a zsidósággal és a csehekkel hozta összefüggésbe.¹³ A néppárti propaganda a választások után ráadásul a külön választóhelyiségek létrehozásának háttérét igyekezett teljes egészében meghamisítani, s úgy beállítani, mintha azok kialakítására a zsidóság vezetőinek kérésére került volna sor.¹⁴

9 Figyelemre méltó, hogy a ruszinokra a rendelkezés nem vonatkozott.

10 Slovenský národný archív (Szlovák Nemzeti Levéltár, a továbbiakban SNA), Krajinský úrad – prezídium (Tartományi Hivatal – Elnökség, a továbbiakban KÚ-prez.), 227. d., 7500/1938. Voľby do snemu Slovenskej krajiny, zriadenie volebných obvodov (a körlevelet közzétette Nižňanský 1998, 193–194. p.)

11 *Slovák*, 1938. december 6. Jediná naša spása je v jednote, 4. p.

12 A magyar lapok közül l. pl. *Esti Újság*, 1938. december 11. Külön szavazóurnákat állítanak fel a zsidók részére, 4. p.; *Új Hírek*, 1938. december 17. A prágai sajtó a szlovákiai választásokról, 2. p.

13 Talán ezzel magyarázható, hogy gyakran még a szakirodalom is csupán a zsidók és csehek számára kialakított választóhelyiségekről tesz említést (l. pl. Bystrický–Deák 2004, 225. p.; Bystrický 2012, 498. p.; Kaššovic 2011, 22. p.).

14 *Slovák*, 1938. december 20. Slovenský snem bude mať 63 poslancov, 1. p. (A propagandának felült számos külföldi, közte magyarországi sajtótermék is. A budapesti *Pester Lloyd* és a *Felvidéki Magyar Hírlap* pl. a kémárki választási eredményeket ismertette arról számolt be, hogy ott a külön választóhelyiségeket „a lakosság kívánságára” hozták létre. *Pester Lloyd*, 1938. december 19. Endergebnis der slowakischen Wahlen: Sieg der Regierung, 5. p.; *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december 20. Döntő választási győzelmet aratott Szlovákiában Hlinka néppártja, 12. p.)

7. A választások eredménye és értékelése

Jozef Tiso kormányfő a választások előtti utolsó, december 16-i rádióbeszédében annak az óhajának adott kifejezést, hogy azok bizonyítsák be a nemzet egységét, s így a választások napja, amely aranyvasárnapra esett, „a szlovák nemzet valódi aranyvasárnapja legyen”.¹⁵

A választások napján a választóhelyiségek délután 16 óráig tartottak nyitva, de az országos választási irodába már ezt megelőzően, a kora délutáni órákban beérkeztek az első választási eredmények. A szlovák rádió, amelynek adását a pozsonyi színház előtti téren hangszórókon közvetítették, az este folyamán negyedórás rendszerességgel olvasta be a beérkező új eredményeket. Amikor már bizonyossá vált a magas választási részvétel és az „igen” szavazatok nagy aránya, 19 óraker mikrofonszerűen lépett Tiso miniszterelnök is, hogy két nappal korábbi beszédére utalva bejelentse: az aranyvasárnap nem okozott csalódást és az eddig beérkezett eredmények alapján a választók 98%-a megszavazta a kormány választási listáját.¹⁶

A hétfőn is megjelenő sajtótermékek már a választások másnapján, a napilapok többsége két nap elteltével, december 20-án, keddi napon hozta nyilvánosságra a választások eredményét.¹⁷ Ezek szerint a néppárti jelölőlista 1.263.678 érvényes, vagyis „igen” szavazatot kapott, ami a leadott szavazatok 98%-ának (néhány lapok szerint 97,5%-ának) felelt meg és 63 képviselő megválasztásához volt elegendő.

A szlovák lapok ezzel párhuzamosan terjedelmes cikkekben méltatták a választásokat, mint amelyek olyan hatalmas győzelmet hoztak, amelyet korábban egyetlen politikai pártnak sem sikerült elérnie Szlovákiában, mindez pedig a zsolnai egyezményt, a szlovák autonómiát és a kormány politikáját támogató népszavazásnak minősíthető. A *Slovenská politika* egyebek között azt emelte ki, hogy noha – állítása szerint – sem választási terror, sem nyomásgyakorlás nem volt tapasztalható, mégis oly nagyarányú győzelem született, „amelyre még a Harmadik Birodalomban is büszkének lennének”.¹⁸ A *Slovenská pravda* meglepéssel nyugtázta, hogy ekkora bizalmat korábban még egyetlen kormány sem kapott Közép-Európában, a választások eredménye növelte a szlovákság önbizalmát és tekintélyt biztosított számára Európa-szerte, a szlovák nemzet pedig ezáltal egyenesen „a világ legfejlettebb nemzetei közé emelkedett”.¹⁹ A választások és a választásokkal megerősített rendszer jellegére – akaratlanul is – talán Karol Sidor államminiszter tapintott rá a legtalálóbban, amikor a választások estéjén

15 *Slovenská pravda*, 1938. december 18. Zlatá nedel'a slovenského národa, 1. p.

16 *Slovák*, 1938. december 20. Nedel'a veľkodušnej štedrosti, 4. p.

17 *Esti Újság*, 1938. december 19. Az első szlovákiai népszavazás eredménye: 98%, 1. p.; *Grenzboten*, 1938. december 19. 97,5 v.H. für die Regierungsliste, 1. p.; *Slovák*, 1938. december 20. 1.263.678 hlasov!, 1. p.; *Slovenský denník*, 1938. december 20. Veľké víťazstvo slovenské, 1. p.; *Slovenská politika*, 1938. december 20. 98% volilo „áno“, 1. p.; *Slovenská pravda*, 1938. december 20. Sjednotenie slovenského národa dovŕšené, 1. p.

18 *Slovenská politika*, 1938. december 20. 98% volilo „áno“, 1. p.

19 *Slovenská pravda*, 1938. december 20. Sjednotenie slovenského národa dovŕšené, 1. p.; *Slovenská pravda*, 1938. december 21. Vlášda dostala nádherné vysvedčenie od slovenského voličstva, 1. p.

elmondott rádióbeszédében kijelentette: „Mi, szlovákok ma a németek és az olaszok mellett Európa harmadik nemzete vagyunk, akik bebizonyítottuk, hogy a rezsim azonos az egész nemzet gondolkodásával és akaratával.”²⁰

A szlovák sajtóhoz hasonlóan fényes győzelemként értékelték, s a német és olasz választásokhoz hasonlították a választások eredményét a magyar lapok is. Az *Új Hírek* cikkírója, valamint a *Felvidéki Magyar Hírlapban* Szvatkó Pál – Esterházy János választások előtti kijelentéseihez hasonlóan – egyaránt azt emelte ki, hogy a magyarság a kormánylista támogatásával bizalmat előlegezett a szlovák kormánynak, s elvárja, hogy az nem fog késlekedni a nemzetiségi jogok biztosításával. Az *Új Hírek* utalt Esterházy december 14-i nyilatkozatára is, miszerint a magyarság nem irigykedik a német népcsoport helyzetére, de elvárja ugyanazoknak a jogoknak a megadását, amelyekkel a németek rendelkeznek.²¹

A sajtóban közzétett választási eredmények meglehetősen hiányosak voltak. Országos szinten nem hozták nyilvánosságra sem a választásra jogosultak, sem a választásokon részt vevők, sem pedig az ellenszavazatot leadók számát, a jelölőlistát távolmaradással vagy „nem” szavazattal elutasítók összlétszámáról így semmiféle adattal nem rendelkezünk, a közzétett eredményeket ezért minimálisan fenntartással kell kezelnünk.

Az országosnál némileg pontosabbak és részletesebbek voltak a sajtóban – igaz, szintén csupán töredékesen – közzétett járási eredmények. A 63 szlovákiai járás közül 50 járás adatait tudtuk teljes egészében rekonstruálni, 13 járás esetében hiányzik a leadott és az érvénytelen szavazatok száma, 2 esetben pedig az érvényes szavazatoké is, nem is beszélve a választásra jogosultak számáról, amelyet csupán 5 járás esetében hoztak nyilvánosságra.²² A sajtóban közzétett adatok nem csak hiányosak, hanem gyakran pontatlanok, sőt egymásnak ellentmondóak is voltak. Ez utóbbi legjellemzőbb példáját a főváros választási eredményeiről megjelent szám adatok szolgáltatták. A *Slovák* ugyanazon száma a járási adatokat felsoroló kimutatásában az 1. táblázatunkban is megtalálható pozsonyi városi adatokat ismertette, miközben egy különálló írásában – ráadásul ugyanazon az oldalon – azt adta hírül, hogy Pozsonyban a 80.400 választásra jogosult személyből a választásokon 69.486-an vettek részt, akik közül 66.127-en igennel, 3359-en pedig nemmel szavaztak.²³

20 *Slovenská pravda*, 1938. december 20. Slováci sú tretím národom Európy, 1. p.

21 *Új Hírek*, 1938. december 21. A győzelmes választás után, 3. p.; *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december 21. Szvatkó Pál: A szlovák választások után, 1. p.

22 Az Aranyosmaróti járásban a választásra jogosultak száma 22.996, a Giráltiban 9.037, a Pöstyéniben 25.142, a Szeniceiben 20.238, Pozsony városában pedig 80.400 volt. Ezek szerint az Aranyosmaróti járásban a választópolgárok 94,2%-a, a Giráltiban 98,9%-a, a Pöstyéniben 93,7%-a, a Szeniceiben 92,3%-a, Pozsonyban 82,2%-a vett részt a választásokon.

23 *Slovák*, 1938. december 20. Celkové výsledky podľa okresov, 2. p.; Bratislava – 95 percient, 2. p.

1. táblázat. Az 1938. december 18-i szlovák országgyűlési választások járási eredményei.²⁴

Járás	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Alsókubini	10 460	10 252	98,0	208	2,0
Aranyosmaróti	21 661	21 617	99,8	44	0,2
Bakabányai	13 351	12 912	96,7	439	3,3
Báni	19 188	18 975	98,9	213	1,1
Bártfai	18 771	15 383	82,0	3 388	18,0
Besztercebányai	27 025	26 220	97,0	805	3,0
Breznóbányai		27 132			
Csacai	21 774	21 641	99,4	133	0,6
Dobsinai	11 309	10 499	92,8	810	7,2
Eperjesi	36 372	35 425	97,4	947	2,6
Galgóci	22 591	22 492	99,6	99	0,4
Girálti	8 937	8 321	93,1	616	6,9
Gölnicbányai		17 588			
Homonnai		10 543			
Iglói	18 531	18 229	98,4	302	1,6
Illavai	14 193	14 157	99,7	36	0,3
Kékkői	11 282	10 854	96,2	428	3,8
Késmárki	16 003	15 738	98,3	265	1,7
Kisszebeni	19 335	18 121	93,7	1 214	6,3
Kiszucaújhegyi	15 602	15 532	99,6	70	0,4
Korponai		15 755			
Körmöcbányai	15 939	15 844	99,4	95	0,6
Liptószentmiklósi	29 026	26 143	90,1	2 882	9,9
Lónyabányai	21 122	20 477	96,9	645	3,1
Lőcsei	12 711	12 570	98,9	141	1,1
Malackai	28 010	27 946	99,8	64	0,2
Mezőlaborci ²⁵		3 230	[38,0]		[62,0]
Miavai	12 583	11 563	91,9	1 020	8,1
Modori	20 807	20 739	99,7	68	0,3
Nagybiccsei	15 837	15 789	99,7	48	0,3
Nagy Mihályi		27 733			
Nagyrócei		8 079			
Nagyszombati		40 818			
Nagytapolcsányi	35 601	35 561	99,9	40	0,1
Námesztói	14 392	14 378	99,9	14	0,1
Nyitrai	43 559	43 079	98,9	480	1,1
Nyustyai	19 043	18 312	96,2	731	3,8
Ólublói	11 001	9 147	83,1	1 854	16,9
Poprádi	13 893	13 486	97,1	407	2,9
Pozsonyi		29 816			

24 Forrás: *Slovák*, 1938. december 20. Celkové výsledky podľa okresov, 1–2. p.; *Slovenský denník*, 1938. december 20. Výsledky z okresov, 1–2. p.; *Slovenská politika*, 1938. december 20. Volebné výsledky v okresoch na Slovensku, 1. p., *Národné noviny*, 1938. december 20. Ďalšie volebné výsledky, 2. p. (A *Slovákra* hivatkozva ettől némileg eltérő adatokat közöl Krivý–Zemko 2008, 85–86. p., mi azonban a *Slovákban* közzétett pontatlan és hiányos adatokat a többi sajtótermék alapján korrigáltuk és kiegészítettük.)

25 A Mezőlaborci járásban leadott érvényes, ill. érvénytelen szavazatok százalékos arányára l. Pažur 1968, 24. p.; Konečný 2008, 27. p.

Járás	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Privigyei	36 699	36 370	99,1	329	0,9
Puhói	16 255	16 132	99,2	123	0,8
Rózsahegy	20 389	20 271	99,4	118	0,6
Selmecbányai	12 613	12 477	98,9	136	1,1
Szokolcai	19 237	18 935	98,4	302	1,6
Szenicei	18 681	17 509	93,7	1 172	6,3
Szepesófalui		14 318			
Szeredi	15 882	15 824	99,6	58	0,4
Szinnai		13 315			
Szobránci					
Sztropkói	13 683	11 553	84,4	2 130	15,6
Töketerebes ²⁶					
Trencsényi	31 711	31 149	98,2	562	1,8
Trsztenai	7 396	7 383	99,8	13	0,2
Turócszentmártoni	34 762	33 844	97,4	918	2,6
Ujbányai	18 884	18 806	99,6	78	0,4
Vágbesztercei	16 287	16 030	98,4	257	1,6
Vágújhelyi	24 310	22 284	91,7	2 026	8,3
Varannói	14 807	14 579	98,5	228	1,5
Zólyomi	30 630	30 065	98,2	565	1,8
Zsolnai	37 378	37 133	99,3	245	0,7
Pozsony város	66 127	62 768	94,9	3 359	5,1

A sajtóban közzétett járási szintű kimutatásokból elsősorban a kelet-szlovákiai járásokban leadott érvénytelen, vagyis „nem” szavazatok adatai hiányoztak. Mindezt közlekedési nehézségekkel indokolták,²⁷ valószínűbbnek tűnik azonban az a magyarázat, hogy a jelölőlístára leadott érvénytelen szavazatok nagy száma miatt nem tartották kívánatosnak a nyilvánosságra hozásukat. A lapok ugyan beharangozták, hogy miután a december 20-án délután összeülő központi választási bizottság véglegesíti a választási eredményeket, azokat közölni fogják,²⁸ erre azonban már soha nem került sor.

A hatalom számára összességében kedvező eredmények mindemellett nagy hírvérést kaptak. A szlovák napilapok oldalakon keresztül közzölték nem csak az egyes városok, hanem a falvak választási eredményeit is, kényesen ügyelve természetesen arra, hogy a kedvező összképbe nem illő eredményekről az olvasók ne értesüljenek. Különösen nagy teret szenteltek az ún. fehér zászlós községeknek, amelyekben egyetlen ellenszavazatot sem adtak le, vagyis a választásokon részt vevő lakosaik 100%-os támogatásukról biztosították a jelölőlístát. Ezek a községek jogot szereztek arra, hogy a község házára kifüggeszék a fehér zászlót, mint a „tisztaság” és „büszkeség” jelképét. A szlovák napisajtó a választásokat követő napokban közel 900 – többségében

²⁶ A Töketeresesi járás esetében az érvényes szavazatok rovatban több sajtótermékben is a Mezőlaborci járásával azonos 3.230-as adat jelent meg, ez azonban valószínűsíthetően téves adatközlés.

²⁷ *Slovák*, 1938. december 20. 1.263.678 hlasov!, 1. p.

²⁸ *Slovák*, 1938. december 20. Celkové výsledky podľa okresov, 2. p.; *Slovenská pravda*, 1938. december 21. vláda dostala nádherné vysvedčenie od slovenského voličstva, 1. p.

nyugat-szlovákiai – fehér zászlós község nevét hozta nyilvánosságra, amelyek „a nemzeti öntudat és fegyelem példájaként” szolgálhatnak a többi település számára.²⁹

8. Hogyan szavaztak a nemzetiségek?

A győzelmi eufóriától hangos szlovák sajtó a választások némely régióban kedvezőtlenebb eredményeit, az egyes nemzetiségek és vallásfelekezetek választói magatartását általában nem firtatta. Egyedül a *Slovák* vállalkozott rá, hogy egy csaknem egész oldalas vezércikkben elemezze és méltassa azt a „megértést, amelyet a szlovákiai kisebbségek tanúsítottak az uralkodó szlovák nemzettel szemben”. A Néppárt központi sajtóorgánuma, miközben bírálóan szólt az evangélikus országrészek választási eredményeiről, megelégedéssel nyugtázta mind a csehek, mind a zsidók „igen” szavazatait, akik „kis kivételtől eltekintve teljesítették a kötelességüket”. Nem tudta megkerülni a lap a kedvezőtlen kelet-szlovákiai eredményeket, amelyeket a választási listáról lemaradt ruszin vezetők csalódottságának számlájára írt. A németekkel és a magyarokkal kapcsolatban végül azt tartotta fontosnak hangsúlyozni, hogy „a választások során megtalálták a pozitív viszonyt a szlovákokhoz, megtalálták azért, mert a szlovák kormányban biztosítékát látják annak, hogy igazságosan és hátsó érdekek nélkül fog törődni politikai és kulturális jogaikkal”.³⁰

A társadalom valamennyi rétegének egységét hirdető és a szlovák kormány mellett kiállását elhithetőn akaró propaganda tehát a 98%-os választási győzelemért – árnyalatnyi eltérésekkel ugyan, de – a nemzetiségeket is dicséretben részesítette. Az egyes nemzetiségek valós választói magatartását ugyanakkor a részletes eredmények, különösen a kormánylista számára kedvezőtlen járási és települési adatok hiányában nehéz feltérképezni. Nagy általánosságban megállapítható, hogy a választásokon részt vevő magyarok és németek túlnyomó többsége, sok esetben 98–99%-uk – politikai vezetőik ajánlásának megfelelően, s a szlovákokhoz hasonlóan – megszavazta a jelölőlistát. A ruszinság jelentős része ezzel szemben, amint azt a kelet-szlovákiai járási eredmények is bizonyítják, elutasította a néppárti választási listát, s hasonlóan cselekedett az evangélikus szlovák lakosság egy része is. A mindenütt kisebbségben élő csehek és zsidók választói magatartásáról nehezebb véleményt alkotni, ehhez egyedül a nemzetiségek számára létrehozott külön választóhelyiségek szakirodalomban publikált töredékes adatai nyújthatnak némi támpontot. A szlovák, magyar és német sajtóban közzétett, s a levéltárakból előkerült települési szintű eredmények segítségével az alábbiakban az egyes nemzetiségek választói magatartásának jellemzésére és árnyaltabb bemutatására teszünk kísérletet.

A szlovákiai magyarság választói magatartását a magyarlakta települések választási statisztikáinak ismeretében tudnánk illusztrálni. Az 1930. évi népszámlálás Szlovákia bécsi döntés utáni területén összességében 43 magyar jellegű (vagyis 20%-ot meghala-

29 *Slovák*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou..., 3. p., 1938. december 21. Pod bielou zástavou..., 4. p.; *Slovenská politika*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou, 1–2. p.; *Slovenská pravda*, 1938. december 21. Krásny dôkaz jednoty národa, 2. p., december 22. Triumf slovenskej jednoty, 2. p.

30 *Slovák*, 1938. december 20. Slovenský snem bude mať 63 poslancov, 1. p.

dó magyar lakossággal rendelkező) települést mutatott ki,³¹ ezek választási eredményei azonban a szlovák sajtóban csak elvéve jelentek meg. Az *Új Hírek*nek a Nyitra vidéki magyarság szavazatait részletező híradása, részben pedig az ún. fehér zászlós községeket felsoroló szlovák sajtó segítségével legteljesebben a 2. táblázatban szereplő zoboralji magyar falvak választási eredményeit sikerült rekonstruálnunk. A Nyitra vidéki falvakon túlmenően csupán további négy magyar jellegű település adatait ismerjük: a választások a Pozsony melletti Főréven 98,6%-os,³² a mátyusföldi Vágán 98,1%-os,³³ a felső-csallóközi Misérden és a honti Gyűgyön pedig egyaránt 100%-os sikerrel zárultak.³⁴

2. táblázat. Nyitra és egyes Nyitra vidéki magyar falvak választási eredményei³⁵

Község	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Nyitra	11 093	11 008	99,2	85	0,8
Alsóbodok			100,0	–	–
Alsócsitár	304	304	100,0	–	–
Babindál	259	257	99,2	2	0,8
Béd	281	279	99,3	2	0,7
Berencs	1 035	1 027	99,2	8	0,8
Kalász	456	454	99,6	2	0,4
Lajos	85	85	100,0	–	–
Menyhe	323	320	99,1	3	0,9
Nagycétény ³⁶	855	853	99,8	2	0,2
Nagyhind			100,0	–	–
Nyitraacsehi	289	285	98,6	4	1,4
Nyitraegerszeg	710	708	99,7	2	0,3
Nyitraegerencsér	809	809	100,0	–	–
Nyitraageszte	228	228	100,0	–	–
Pográny	579	550	95,0	29	5,0
Vicsápapáti	970	966	99,6	4	0,4
Zsére			100,0	–	–

31 A magyar jellegű települések a Pozsony melletti Főrév (1930-ban 23,5% magyar lakossal), a felső-csallóközi Vereknye (85,6%), Szunyogdi (80,7%), Pozsonypüspöki (80,7%), Hideghét (69,2%), Csölle (25,4%), Dénesd (39,5%), Misérd (26,9%) és Torcs (24,4%), a mátyusföldi Magyarurab (35,5%), Vága (92,5%) és Királyi (75,3%), a Nyitra vidéki Vicsápapáti (61,3%), Lajos (55,5%), Nyitraegerszeg (80,3%), Béd (92,4%), Menyhe (81,7%), Nyitraegerencsér (60,4%), Alsócsitár (88,1%), Pográny (71,7%), Nyitraageszte (87,5%), Kolon (70,2%), Zsére (92,4%), Ghymes (64,4%), Barslédec (83,2%), Alsóbodok (84,1%), Babindál (77,7%), Kalász (67,6%), Nagyhind (85,7%), Nyitraacsehi (76,9%), Nagycétény (74,4%) és Berencs (79,7%), a honti Bori (79,9%), Hévmagyarád (20,5%) és Gyűgy (30,0%), a nógrádi Felsőzellő (61,8%), a gömöri Alsópokorágy (87,1%), Balogpádár (91,2%) és Felsőfal (59,0%), az abaúj-tornai Jászó (69,3%), Magyarbőd (32,0%) és Nagyszalánc (24,1%), valamint a zempléni Hardicsa (44,1%) voltak. (A kurzív betűkkel szedett településeket a csehszlovák–magyar határrendező bizottság döntése értelmében 1939. március 14-én utólag Magyarországhoz csatolták.)

32 *Deutsche Stimmen*, 1938. december 24. Aus der Bewegung, 6. p.

33 *Slovák*, 1938. december 21. Ako volily naše mestá a dediny, 4. p.

34 *Slovák*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou..., 3. p.

35 Forrás: *Új Hírek*, 1938. december 22. A nyitravidéki magyarság 98-100 százalékban igennel szavazott, 6. p.; *Slovák*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou..., 3. p.

Az ismertett eredmények arra utalnak, hogy a magyar választók – Esterházy János és a pártvezetés előzetes kérésének megfelelően – valóban nagy többséggel, általában 98–99%-ban, nem egy esetben azonban 100%-ban is megszavazták a néppárti jelölolistát. Mivel a sajtóban csupán a kormánylista számára kedvező eredmények jelentek meg, nem zárhatjuk ki ugyanakkor azt sem, hogy a magyarlakta települések egy részében, különösen azokban, amelyek közvetlenül az újonnan meghúzott (cseh)szlovák–magyar államhatár szlovák oldalán rekedtek, ennél jóval több ellenszavazatot adtak le. Erre enged következtetni egyebek között a jászói közjegyző december 17-én, tehát a választásokat megelőző napon kelt jelentése, amely szerint a község lakosai a választások során demonstrálni akarják, hogy Magyarországhoz kívánnak tartozni.³⁷ Ugyanezt a feltételezést erősíti végül a Jászóval szomszédos alsó-szepességi németlakta települések választási eredménye is, amelyek lakosságának jelentős része a határmegvonás elleni tiltakozásul elutasította a néppárti jelölilista megszavazását.

A sajtóban közzétett települési szintű választási eredmények, különösen a Pozsony környéki és a közép-szlovákiai német lakosságú községek esetében szintén a kormánylista nagyarányú támogatásáról tanúskodnak. A Pozsony melletti Szentgyörgyön és Bazinban pl. a választásokon részt vevő polgárok 99,6%-a, ill. 99,2%-a,³⁸ Nyitrabányán 98,1%-uk, a körmöcbányai német nyelvsziget települései közül Barskaproncán és Jánosréten 100%-uk, Jánosgyarmaton 99,7%-uk,³⁹ a németprónai német nyelvsziget településein pedig Berestyénfalván és Nyitraszalkán 100%-uk, Nyitrafenyvesen 99,8%-uk, Nyitrafőn 98%-uk, Németprónán 96%-uk, Kovácspalotán 91,3%-uk, Cséken 84%-uk⁴⁰ megszavazta a néppárti választási listát.

Ennél jóval ellentmondásosabb volt a kormánylista fogadtatása a Szepesség német lakossága körében. A magyarbarát érzelmű szepességi némettség, amely a csehszlovák parlamenti választások alkalmával is jobbára a magyar pártokkal szövetséges Szepesi Német Pártra adta szavazatát, s kevésbé volt fogékony a Kárpáti Német Párt által hirdetett náci eszmék iránt, ráadásul a bécsi döntés előtt is a térség Magyarországhoz csatolása mellett szállt síkra,⁴¹ eltérő mértékben és eltérő okokból, de jóval hajlamosabb volt a kormánylista elutasítására, mint ahogy azt a Pozsony környéki vagy a közép-szlovákiai németek megtették.

36 A hivatkozott sajtócikk Nagycétény esetében ugyan csupán 553 érvényes szavazatot említ, ez az adat azonban – hacsak nem a Magyarországhoz való csatolásukra törekvő falubeliek „protesztszavazataival” magyarázható – a többi település választási eredményének ismeretében valószínűtlennek és egyszerű elírásnak tűnik.

37 SNA, KÚ-prez., 237. d., 83.068/1938prez. Voľby do prvého snemu Slovenskej krajiny.

38 *Slovák*, 1938. december 21. Ako volily naše mestá a dediny, 4. p.

39 *Slovák*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou..., 3. p.; *Deutsche Stimmen*, 1938. december 24. Aus der Bewegung, 8. p.

40 *Slovák*, 1938. december 20. Pod bielou zástavou..., 3. p., 1938. december 21. Pod bielou zástavou..., 4. p.; *Grenzbote*, 1938. december 19. Ergebnisse aus deutschen Gemeinden, 1. p.

41 A szepességi németiség 1938-as törekvéseire I. Schvarc 2010, 296–312. p.

3. táblázat. A Szepesség néhány németlakta településének választási eredménye⁴²

Község	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Gölnicbánya	2 012	1 741	86,5	271	13,5
Késmárk	3 521	3 381	96,0	140	4,0
Kislomnic	382	381	99,7	1	0,3
Komlóskert	388	388	100,0	-	-
Lőcse	3 576	3 490	97,6	86	2,4
Podolin	932	917	98,4	15	1,6
Svedlér	1 074	974	90,7	100	9,3

A néppárti jelölőlista a sajtóban nyilvánosságra hozott adatok szerint a szepességi Poprádon 98,3%-os, Iglón 98%-os, Lőcsén 97,6%-os, Svedlőren 90,7%-os, Gölnicbányán 86,5%-os eredményt ért el. Amint azt Gölnicbánya és Svedlér példája is mutatja, a „nem” szavazatok száma és aránya elsősorban az alsó-szepességi német településeken bizonyult magasabbnak. A kormánylista számára kedvezőtlen eredményeket a sajtó a Szepesség esetében sem tette közzé, s talán az sem véletlen, hogy az alsó-szepességi Gölnicbányai járás „nem” szavazatait sem hozták nyilvánosságra. Azt az 1938. december 11-i alsómecenzéfi történeteket kivizsgáló egyik jelentésből tudhatjuk, hogy Alsómecenzéf és több környező település lakossága a Franz Karmasin elleni „merényletet” követő hatóságai megtorlás és megfélemlítés, valamint a választások katonai asszisztálással történt megrendezése ellenére többségében elutasította az egységes kormánylista megszavazását. Alsómecenzéfen a választási lista mindössze 31%-os, Felsőmecenzéfen 75%-os, Stószon 24%-os eredményt ért el, de még a velük szomszédos szlovák lakosságú Ájfalucskán is csupán a választásokon részt vevők 20%-a adta szavazatát a néppárti listára.⁴³

A szepességi eseményekre a Karmasint ért incidens óta mind a szlovákiai német, mind a magyarországi kormánypolitika rendkívül érzékenyen reagált, nem véletlen tehát, hogy a szepességi – ezen belül is elsősorban az alsó-szepességi – német választók magatartására a szlovákiai német és a magyarországi sajtó is felfigyelt. A magyar sajtó a szepességi németek „nem” szavazatait, azok arányát túlbecsülve,⁴⁴ a szlovák kormány és a szlovákiai Német Párt politikájának elutasításaként értékelte. A Német

42 Forrás: *Slovák*, 1938. december 21. Ako volily naše mestá a dediny, 4. p.; *Deutsche Stimmen*, 1938. december 24. Aus der Bewegung, 8. p.; Murcko 2001, 120. p.

43 SNA, Ministerstvo hospodárstva (Gazdasági Minisztérium), 234. d., I/546/1939. Nižný Medzev a okolie – hospodárske potreby

44 A *Magyar Nemzet* a valóságot némely esetben megközelítő, általában azonban attól messze elrugaszkodó számadatokat közölt a szepességi választási eredményekről. A lap szerint az alsó-szepességi Mecenzéfen 82%, Stószon 78%, Szomolnokhután 65%, Szomolnokon 59%, Svedlőren 52%, Szepesremetén 51%, a felső-szepességi Kislomnicon 89%, Kakaslomnicon 79%, Podolinban 68%, Nagyszalókon 61%, Poprádon 53%, Leibicen 51%, Alsó- és Felsőerdőfalván 49%, Lőcsén 46%, Ménhárdon 41%, Iglón 38% volt a „nem” szavazatok aránya. (*Magyar Nemzet*, 1938. december 22. A Szepesség elutasította a Karmasin-féle német párt politikáját, 7. p.)

Párt központi hetilapja ezzel szemben az alsó-szepességi községek rossz választási eredményei mögött a magyar propagandát igyekezett sejtetni.⁴⁵ Az érintett települések lakossága a választások alkalmával leadott „proteszt szavazataival” – csakúgy, mint Karmasin alsómecenzéfi választási nagygyűlésekor – valójában az új (cseh)szlovák–magyar államhatár ellen tiltakozott, melyet többször is kifejezett kívánságuk ellenére az első bécsi döntőbírói ítélet során úgy vontak meg, hogy falvaik nem kerültek vissza Magyarországhoz.⁴⁶

Noha a választások sajtóban közzétett járási eredményei a kelet-szlovákiai járások adatait csupán töredékesen tartalmazták, az a számadatokból így is egyértelmű, hogy az egységes kormánylista a legtöbb ellenszavazatot a jelentékeny ruszin lakossággal rendelkező keleti járásokban kapta. A Mezőlaborci járásban 62%, a Bártfaiban 18,0%, az Ólublóiban 16,9%, a Sztropkóiban 15,6%, a Giráltiban 6,9%, a Kisszebeniben 6,3% volt a „nem” szavazatok aránya, de vélhetően hasonló eredmények születhettek a Szepesófalui és a Szinnai járásban is, amelyek adatait nem hozták nyilvánosságra.⁴⁷

A ruszin lakosság választói magatartásáról a szakirodalom jóvoltából az Ólubló járásból rendelkezünk a legrészletesebb, települési szintű adatokkal. Amíg a járás szlovák és német⁴⁸ jellegű településeinek választói magas arányban, nemritkán 100%-ban megszavazták a néppárti jelölőlistát, addig a járás 14 ruszin településén a lista rendkívül sok ellenszavazatot kapott, olyannyira, hogy 6 községben a „nem” szavazatok többségbe is kerültek az „igennel” szemben.

45 *Deutsche Stimmen*, 1938. december 24. Die Wahlen in der Zips, 8. p. (A lap Alsómecenzéf és Stósz mellett a rossz eredményt elért községek közé sorolta a közeli Szepesremetét is.)

46 Hasonlóan „tüntetett” az említett alsó-szepességi német falvak lakossága a két hét múlva megtartott rendkívüli népszámláláskor is. Alsómecenzéfen, ahol az 1930-as népszámlálás során mindössze 9,0%-nyi magyar lakost mutattak ki, 1938. december 31-én a lakosság 19,4%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Felsőmecenzéfen a magukat magyarnak vallók aránya 10,0%-ról egyenesen 48,1%-ra, Stószon 9,1%-ról 27,3%-ra emelkedett. (SNA, Úrad predsedníctva vlády [Kormány Elnökségi Hivatala], 110. d., 2733/1939. Národnostná štatistika obcí a okresov z r. 1938)

47 Az 1938 szilveszteri rendkívüli népszámlálás szerint a Mezőlaborci járásban 70,9%, a Bártfaiban 25,0%, az Ólublóiban 35,1%, a Sztropkóiban 40,4%, a Giráltiban 9,8%, a Kisszebeniben 13,1%, a Szepesófaluiban 15,5%, a Szinnaiban 38,1% volt a ruszin nemzetiségűek aránya. (SNA, Ministerstvo zahraničných vecí [Külgügyminisztérium, a továbbiakban MZV], 163. d., 51.509/1940. Sčítanie ľudu v decembri 1938 – štatistické data)

4. táblázat. Az Ólublói járás ruszin falvainak választási eredményei⁴⁹

Község	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Berkenyéd	492	411	83,5	81	16,5
Feketekút	340	164	48,2	176	51,8
Hajtóka	112	94	83,9	18	16,1
Hársád	340	315	92,6	25	7,4
Hosszúvágás	267	34	12,7	233	87,3
Kishárs	298	116	38,9	182	61,1
Kövesfalva	504	173	34,3	331	65,7
Lublókorompa	107	105	98,1	2	1,9
Máté	258	244	94,6	14	5,4
Nagyszulin	320	315	98,4	5	1,6
Poprádófalva	204	10	4,9	194	95,1
Poprádremete	195	195	100,0	-	-
Szepesjakabfalva	886	337	38,0	549	62,0
Szulin	140	127	90,7	13	9,3

5. táblázat. Az Ólublói járás szlovák falvainak választási eredményei⁵⁰

Község	Leadott szavazatok száma	Érvényes („igen”) szavazatok	%	Érvénytelen („nem”) szavazatok	%
Alsózúgó	344	344	100,0	-	-
Felsőzúgó	370	370	100,0	-	-
Határhely	220	207	94,1	13	5,9
Kalács	289	289	100,0	-	-
Kormos	238	238	100,0	-	-
Lackvágása	208	208	100,0	-	-
Lublóváralja	997	996	99,9	1	0,1
Palonca	507	507	100,0	-	-
Pílhó	212	212	100,0	-	-
Poprádfalu	138	138	100,0	-	-
Ujbuló	577	577	100,0	-	-

A ruszin választókra a jelek szerint nagymértékben hatott a választások előtti ellenpropaganda, s ezen Alexander Mach december 11–12-i kelet-szlovákiai útja és tárgyalásai sem tudtak érdemben változtatni. A választási urnáktól távol maradó, ill. nemmel szavazó ruszinok pontos számát nem ismerjük, az azonban a töredékes választási eredmények ismeretében is leszögezhető, hogy valamennyi szlovákiai nemzetiség közül a ruszinság utasította el a legnagyobb mértékben a kormánylistát. Minden valószínűség szerint közel járhat a valósághoz Karol Sidor államminiszter becslése, aki szerint a néppárti jelölőlistára a ruszin választóknak mindössze 40–50%-a adta szavazatát. (Konečný 2000, 175. p.)

Az egyes nemzetiségek választói magatartásáról a nemzetiségi választóhelyiségek adatai nyújthatnák a legmegbízhatóbb képet, azokat azonban soha nem hozták nyilván-

48 A német települések (Kislomnic, Komlós kert és Podolin) eredményeit l. a 3. táblázatban.

49 Forrás: Murcko 2001, 120. p.

50 Forrás: Murcko 2001, 120. p.

nosságra.⁵¹ A rendelkezésünkre álló 10 járás⁵² statisztikája szerint a választásoktól a cseh nemzetiségű választópolgárok 14,6%-a, a zsidók 10,0%-a, a magyarok 9,7%-a, a szlovákok 5,7%-a és a németek 4,3%-a maradt távol, „nemmel” pedig a választásokon részt vevő csehek 9,7%-a, a magyarok 4,6%-a, a szlovákok 0,8%-a, a németek 0,6%-a és a zsidók 0,3%-a szavazott. (Nižňanský 1998, 202. p.) Amennyiben a választásoktól való távolmaradást is a kormánylista elutasításának tekinthetjük, úgy – távolmaradással vagy „nem” szavazattal – összességében a csehek 22,8%-a, a magyarok 13,8%-a, a zsidók 10,3%-a, a szlovákok 6,5%-a és a németek 4,9%-a foglalt állást a néppárti jelölőlistával szemben. Miután a ruszinok számára nem alakítottak ki külön választóhelyiségeket, az ő statisztikájukat nem ismerjük, a fentiek alapján azonban nem lehet kételkedni afelől, hogy körükben volt a legmagasabb a kormánylistát elutasítók aránya.⁵³

A magyarság koncentrált jelenléte miatt számunkra különösen a zoborai nyelvsziget nagy részét magában foglaló Nyitrai járás nemzetiségi választóhelyiségeinek statisztikája mutatkozik érdekesnek. Ezek szerint a választásokon a járás 7827 magyar választópolgárának 91,9%-a (7191 fő) vett részt, akik 95,1%-a (6836 fő) „igennel”, 4,9%-a (355 fő) pedig „nemmel” szavazott a jelölőlistára. Magában Nyitra városában az 1052 magyar választópolgár 89,8%-a (945 személy) szavazott: 99,6%-uk (941 személy) a választólistára, s csupán 0,4%-uk (4 fő) ellene. (Nižňanský 1998, 201–202. p.)

A választói magatartásnak nem csak etnikai, hanem igen jelentős vallási vetülete is volt. A katolikus gyökerű és hátterű Hlinka Szlovák Néppártja az evangélikus régiókban már a korábbi választások során is rendszeresen gyengébb eredményt ért el. Az evangélikus szlovákságot nem csak erőteljes csehbarát érzelmek jellemezték, hanem az is, hogy a Szlovák Nemzeti Párt leghűségesebb szavazóbázisának számított, ezért nem tudta figyelmen kívül hagyni a nemzeti párt erőszakos beolvasztását a néppártba. Választói magatartását minden bizonnyal befolyásolta az evangélikus képviselőjelöltek alacsony száma is, ezért csaknem törvénytörő volt, hogy a néppárti jelölőlista a számottevő evangélikus lakossággal rendelkező járásokban az országos átlagnál jóval több ellenszavazatot kapott. A Liptószentmiklósi járásban 9,9%, a Vágújhelyiben 8,3%, a Miavaiban 8,1%, a Dobsinaiban 7,2%, a Szeniceiben pedig 6,3% volt a „nem” szavazatok aránya.⁵⁴ A kormánylista ellen szavazott pl. a Vágújhelyi járás több evangélikus községének (Lobonya, Alsóbotfalú, Felsőbotfalú, Russó, Morvamogyoród, Alsószernye és

51 Egyedül a magyarországi sajtó számolt be arról, hogy Késmárkon a német választóhelyiségben az „igen” szavazatok aránya 94,7%, a szlovákban 97,3%, a magyarban 93,3%, a csehben 89,8%, a zsidóban 99,4% volt. (*Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december 20. Döntő választási győzelmet aratott Szlovákiában Hlinka néppártja, 12. p.; *Pester Lloyd*, 1938. december 19. Endergebnis der slowakischen Wahlen: Sieg der Regierung, 5. p.)

52 A vizsgált 10 járás a következő: Báni, Iglói, Késmárki, Lőcsei, Nagytapolcsányi, Nyitrai, Pöstyéni, Puhói, Trencsényi és Újbányai.

53 Eduard Nižňanský (Nižňanský 1999a, 256. p.) ugyan a cseheket tartja a kormánylistát leginkább elutasító nemzetiségnek, ő azonban nem vette figyelembe a ruszinokat, akik adatait a nemzetiségi választóhelyiségek statisztikái nem tartalmazzák.

54 Az 1938. december 31-i rendkívüli népszámlálás szerint a Liptószentmiklósi járásban az összlakosság 61,1%-a, a Vágújhelyiben 36,8%-a, a Miavaiban 85,4%-a, a Dobsinaiban 65,8%-a, a Szeniceiben 33,4%-a volt evangélikus vallású. (SNA, MZV, 163. d., 51.509/1940. Sčítanie ľudu v decembri 1938 – štatistické data)

Ótura) a lakossága, a Pöstvényi járásban található Verbó evangélikus lakosai pedig 80%-ban szintén elutasították a néppárti választási listát. (Nižňanský 1998, 187–188. p.)

Az evangélikus szlovákság „nem” szavazatait nem csak a Szlovák már idézett vezércikke tette szóvá, hanem a fiatal néppárti radikálisok *Nástup* című hetilapja is. A lapnak az olvasói levelek rovatában közzétett egyik írása mindezért az evangélikus lelkészeket tette felelőssé, megfogalmazva egyebek között a szlovák kormány ellen agítáló lelkészek koncentrációs táborokba zárásának szükségességét is.⁵⁵

9. A szlovák országgyűlés megválasztott képviselői

Egy képviselői mandátumhoz 20.000 szavazatra és 15.000 maradékszavazatra volt szükség. A jelölőlistára leadott 1.263.678 szavazat így azt jelentette, hogy a szlovák országgyűlésbe a lista első 63 helyén szereplő képviselőjelölt vonulhatott be, a többi jelölt pedig pótképviselő lett.⁵⁶

Az országgyűlésbe bejutott képviselők listáját a legtöbb sajtótermék már a választásokat követő második vagy harmadik napon közzétette.⁵⁷ Mivel azonban a megválasztott képviselők száma és kiléte csak azt követően vált hivatalossá, hogy a választás eredményeit december 20-án az országos választási bizottság is véglegesítette, névsoruk hivatalos közlésére december 21-én a Tartományi Hivatal *Krajinský vestník*, majd december 23-án a kormány *Úradné noviny* c. hivatalos lapjában került sor.⁵⁸

A megválasztott 63 képviselőből kettő a Német Párt, egy az Egyesült Magyar Párt, az összes többi a Hlinka Szlovák Néppártja – Szlovák Nemzeti Egység Pártja képviselőjének számított. Közülük 47-en kerültek ki a Néppárt régi tagjai közül, 10-en képviselték a beolvasztott pártokat, ketten a ruszin kisebbséget,⁵⁹ egy mandátumhoz jutott képviselő pedig korábban pártonkívüli volt. Az egykori agrárpártból 5 személy, Pavel Teplanský, Ján Petrovič, Vladimír Moravčík, Vojtech Husárek és Ján S. Vančo, a nemzeti pártból Miloš Vančo, a csehszlovák néppártból Tido J. Gašpar, az iparospártból Ján Líška, a nemzeti egyesülésből Gejza Rehák, a nemzeti szocialista pártból Emil Boleslav Lukáč jutott be a szlovák törvényhozásba. A két ruszin nemzetiségű néppárti képviselő

55 *Nástup*, 1939. január 1. Po vol'bách, 14. p.

56 A jelölőlistát I. a tanulmány 3. fejezetében. A szlovák országgyűlésbe bejutott képviselők listáját közli Nižňanský 1998, 199–200. p.

57 *Slovák*, 1938. december 20. Kto bol zvolený?, 3. p.; *Slovenský denník*, 1938. december 20. Veľké víťazstvo slovenské, 1. p.; *Slovenská politika*, 1938. december 21. 63 slovenských poslancov, 2. p.; *Esti Újság*, 1938. december 21. 63 képviselő vonul be az első szlovákiai parlamentbe, 1. p.; *Új Hírek*, 1938. december 21. Egy magyar és két német képviselő került be az új szlovák országgyűlésbe, 3. p.

58 *Krajinský vestník*, 1938. december 21. Ročník XI., číslo 47., 727–728. p.; *Úradné noviny*, 1938. december 23. Ročník XX., číslo 68., 2–3. p.

59 A két ruszin nemzetiségű képviselőről – vélhetően azért, mivel néppárti képviselőknek számítottak – nem csak a korabeli sajtó hallgatott, hanem a szakirodalom is hajlamos megfedkezni róluk. (Vö. Nižňanský, 1999b, 197. p.; Bystrický–Deák 2004, 225. p.; Hoensch 1965, 167. p.)

Anton Szimko és Gejza Hornyak,⁶⁰ a korábban pártonkívüli pedig Peter Zaťko volt. A Német Párt számára csalódást jelentett, hogy a vártnál alacsonyabb választási részvétel miatt a remélt három helyett csupán két német képviselő, Franz Karmasin és Josef Steinhübl szerzett mandátumot. (Hoensch 1965, 165. p.) Az EMP egyetlen parlamentbe jutott képviselője Esterházy János pártelnök volt.⁶¹ Ez ugyan nem felelt meg a magyarság Szlovákia összlakosságán belüli részarányának, mivel azonban Szepesházy Bertalan, a másik magyar jelölt eleve megválaszthatatlan helyen szerepelt, az eredmény nem okozott különösebb meglepetést.

A megválasztott szlovák országgyűlés összetétele nem tükrözte sem Szlovákia nemzetiségi, sem vallási összetételét. A Szlovákia összlakosságának 84,6%-át kitevő szlovákság 58 képviselői mandátumhoz jutott, ami a képviselői helyek 92,1%-ának felelt meg. A nemzetiségek közül egyedül az összlakosság 2,9%-át alkotó ruszinok jutottak a számarányukat meghaladó (3,2%) képviselőhez. A németek két (3,2%) és a magyarok egy mandátuma (1,6%) ezzel szemben alulmúlta a németiség 4,7%-os és a magyarság 2,5%-os részarányát, az összlakosság 2,9%-át alkotó csehek és az 1,1%-ot kitevő zsidók pedig eleve ki voltak zárva a parlamenti képviselet lehetőségéből.

A nemzetiségek mellett nem biztosítottak arányos parlamenti képviseletet az evangélikusoknak sem. A szlovák országgyűlésben mindössze 5 evangélikus vallású képviselő (az egykori nemzeti párti Miloš Vančo, az iparospárti Ján Líška, a nemzeti szocialista Emil Boleslav Lukáč, a pártonkívüli Peter Zaťko és a néppárti Martin Morháč) kapott helyet, holott számarányuk alapján az evangélikusokat ennek közel duplája illette volna meg. A katolikus dominanciát jelezte az is, hogy 12 képviselő – azaz a képviselők egyötöde – katolikus pap volt, közülük 11 római katolikus, 1 pedig görög katolikus lelkész. (Kaššovic 2011, 23. p.)

A szlovák országgyűlés 63 képviselőjének több mint kétötöde prágai parlamenti mandátummal is rendelkezett: 22-en a nemzetgyűlés képviselői, 6-an szenátorai voltak.⁶² Tény ugyanakkor az is, hogy ez ekkor már egyre csekélyebb jelentőséggel bírt. A nemzetgyűlés formálisan csupán Cseh-Szlovákia felszámolását követően, 1939. március 21-én szűnt meg, képviselőháza azonban 1938. december 16-án, szenátusa pedig december 17-én ülésezett utoljára. (Záděra 1948, 8. p.)

10. Az országgyűlés alakuló ülése

Az első szlovák országgyűlés alakuló ülését a 299/1938 sz. alkotmánytörvény rendelkezései szerint a választásokat követő egy hónapon belül a köztársasági elnöknek kellett egy-

60 Gejza Hornyak 1929-től 1938 novemberéig még az agrárpártot képviselte a szlovák tartománygyűlésben. (SNA, Snem Slovenskej republiky [Szlovák Köztársaság Országgyűlése, a továbbiakban SSR], 274. d., inv. č. 2329, 777/7/1939. Osobný spis poslanca Gejzu Hornáka)

61 Esterházy János politikusi és életpályájára I. Molnár 2010.

62 Nemzetgyűlési képviselő volt Jozef Tiso, Karol Sidor, Jozef Sivák, Martin Sokol, Pavel Teplanský, Miloš Vančo, Štefan Danihel, Rudolf Čavojský, Štefan Suroviak, Franz Karmasin, Esterházy János, Mikuláš Pružinský, Ján Petrovič, Ján Líška, Anton Šalát, Teodor Turček, Pavol Florek, Štefan Haššík, Ján S. Vančo, Rudolf Schwarz, Jozef Drobny és Emil Boleslav Lukáč; szenátor Jozef Buday, Karol Mederly, Anton Hancko, Gejza Fritz, Štefan Polyák és Gejza Reháč.

behívnia. Miután a szlovák kormány már a választások másnapján úgy határozott, hogy az országgyűlés 1939. január 18-ára való összehívását fogja javasolni, Emil Hácha, Cseh-Szlovákia új köztársasági elnöke Jozef Tiso szlovák kormányfőhöz intézett 1939. január 4-i átiratával az országgyűlés alakuló ülését a kormány által javasolt időpontra tűzte ki.⁶³

A szlovák törvényhozás székhelyéül előzetesen a pozsonyi Mezőgazdasági Múzeum – a jelenlegi Szlovák Nemzeti Múzeum – Duna-parti épületét szemelték ki. Az épületet azonban, hogy rendeltetésének megfelelőhessen, át kellett volna alakítani, az alakuló ülés helyszínéül így a pozsonyi egyetem⁶⁴ dísztermét választották. A múzeum elköltöztetésével számoló átalakítás, amelynek tervét az egyik legnevesebb szlovák építész, Milan Harminc dolgozta ki,⁶⁵ végül nem valósult meg, az országgyűlés székhelye annak második ülésétől kezdődően ezért a volt Vármegyeháza épülete lett.

Az alakuló ülést ünnepélyes külsőségek között tartották meg. Az üléstermet feldíszítették, homlokzatára 14 m hosszú szlovák nemzeti lobogót feszítettek ki, kétoldalt egy-egy cseh-szlovák állami és számos néppárti zászlóval, valamint Andrej Hlinka és Milan Rastislav Štefánik életnagyságú bronz mellszobrával, amelyek fölé szlovák történelmi zászlókat – egyebek között az 1848-as magyar szabadságharc ellen küzdő szlovák önkéntesek és az amerikai szlovákok zászlóit – helyeztek el.

Az alakuló ülés napjára természetesen nem csak az egyetem épülete, hanem az egész főváros ünnepi díszbe öltözött. Az iskolákban tanítási szünetet rendeltek el, az állami hivatalok zárva tartottak. Az állami és középületekre már előző este szlovák nemzeti zászlókat tűztek ki, miközben a német háztulajdonosok a szlovák zászló mellé általában kifüggesztették a horogkeresztes lobogót is. Az ország minden részéből sorra érkeztek Pozsonyba a különböző küldöttségek, a város utcáin népviseletbe öltözött csoportok sokaságával lehetett találkozni. A sajtó ünnepi cikkekben méltatta a nap jelentőségét.⁶⁶

Az események egyik főszereplője a választásokhoz hasonlóan ezúttal is a Hlinka Gárda volt. Már előző nap nagy számban érkeztek Pozsonyba a gárdisták Szlovákia minden szegletéből. A Prímáspalota udvarán az alakuló ülés előestéjén Tiso kormányfő, Sidor főparancsnok és a kormánytagok jelenlétében ünnepélyes keretek között megnyitották a Hlinka Gárda vezetőképző iskoláját.⁶⁷ Másnap reggel a Szabadság téren a Hlinka Gárda tisztjei tettek esküt Sidor főparancsnok előtt, majd a gárdisták az egyetem épülete elé vonulva részben a lépcsőkön, részben az épület előtt sorakoztak fel, hogy az alakuló ülés

63 *Slovák*, 1938. december 21. 18. januára prvé zasedanie slovenského snemu, 3. p.; *Slovák*, 1939. január 10. Prvý slovenský zákonodarný snem svolaný, 1. p.

64 Az egyetemet, amely 1919. évi alapítása óta a Comenius Egyetem (Univerzita Komenského) nevet viselte, nem egész egy hónappal az országgyűlés alakuló ülését követően, 1939. február 14-én nevezték át Szlovák Egyetemmé (*Slovák* 1939. február 16. Nové meno bratislavskej univerzity, 2. p.)

65 *Slovák*, 1939. január 11. Celý národ bude 18. januára sledovať slávnostné otvorenie Snemu Slovenskej krajiny, 1. p.

66 Pl. *Slovenská politika*, 1939. január 18. Slovenský snem sa predstavuje svojmu národu, 1. p.; *Slovák*, 1939. január 18. Bratislava v radostnom očakávaní dňa, 2. p.; *Grenzbote*, 1939. január 18. Geschichtlicher Tag der Slowakei, 3. p.

67 *Slovenská politika*, 1939. január 19. V predvečer otvorenia prvého zasadnutia slovenského snemu, 1. p.

résztevői sorfaluk között vonuljanak be az egyetem épületébe. Hasonló szín pompás felvonulásokat tartott városszerte a Német Párt védőőrsége is, amelynek egyik osztaga az alakuló ülést megelőzően szintén helyet foglalt az egyetem épülete előtt.

Az országgyűlés megnyitására annak tagjain kívül hivatalosak voltak többek között a pozsonyi konzuli kar tagjai, a prágai kormány és a nemzetgyűlés küldöttei, a kárpát-aljai autonóm kormány képviselői, különböző szlovák egyházi méltóságok, katolikus és evangélikus püspökök, jelenlegi és volt politikusok és közéleti szereplők. Kezdetben számoltak az amerikai szlovákok küldöttségével is, az azonban az alakuló ülésre végül nem érkezett meg. A prágai küldöttséget, amelynek tagjai Rudolf Beran miniszterelnök, Jan Syrový hadseregtábornok nemzetvédelmi miniszter, František Soukup, a szenátus elnöke és Václav Košek, a képviselőház alelnöke voltak, az alakuló ülés előestéjén a pozsonyi pályaudvaron a szlovák kormány tagjai fogadták, majd szállásukra, a Carlton Szállóba kísérték őket, ahol a Hlinka Gárda állt díszőrséget.

A szlovák országgyűlés 1939. január 18-i alakuló ülésének reggelén 9 órai kezdettel két ünnepi istentiszteletet tartottak. A katolikus kormánytagok és képviselők, valamint a prágai küldöttek a jezsuiták templomában katolikus, a szlovák kormány egyetlen evangélikus tagja, Miloš Vančo és az evangélikus képviselők az evangélikus nagytemplomban evangélikus istentiszteleten vettek részt.

A megválasztott képviselők és az alakuló ülés vendégei 11 órakor a gárdisták sorfala között vonultak be az egyetem épületébe. A prágai vendégeket az egyetem előcsarnokában Tiso kormányfő, Sidor államminiszter és Jozef Buday, az országgyűlés korelnöke üdvözölte. 11 óra 10 perckor együttesen vonultak be az egyetem dísztermébe, ahol megkezdődhetett az ünnepélyes megnyitó. Az ülésteremben mindenki előre elkészített terv, pontos ülésrend szerint helyezkedhetett el. Az első három sorban az országgyűlés 63 képviselője foglalt helyet abban a sorrendben, ahogy a jelölőlistán szerepeltek, mögöttük a meghívott vendégek, a prágai küldöttek pedig a karzaton kaptak helyet. Esterházy János az első sorban ült, közvetlenül Franz Karmasin mellett, aki az FS egyenruháját viselte. Karol Sidor és több szlovák képviselő, köztük a szlovák kormány tagjai is a Hlinka Gárda egyenruhájában jelentek meg.

Az országgyűlés alakuló ülését az alkotmánytörvény értelmében az elnökség megválasztásáig a legtöbb szavazatot szerzett párt képviselőjének kellett vezetnie. Az egyetlen jelölőlistából adódóan erre a feladatra csakis néppárti képviselő jöhetett számításba. Az ülést így Jozef Buday nyitrai kanonok, az országgyűlés 62 éves korelnöke nyitotta meg, aki rövid beszédben méltatta a pillanat történelmi jelentőségét. Majd felolvasták a megválasztott képviselők névsorát, akik Tiso miniszterelnök kezébe letették a képviselői esküt. Az eskü szövegét a két német képviselő németül, a ruszinok ruszinul, Esterházy János magyarul mondta.⁶⁸ Az eskütétel után következett az országgyűlés elnökének, alelnökeinek, tisztségviselőinek és bizottságainak megválasztása. Elnökké egyhangúlag Martin Sokolt, a Néppárt főtitkárát választották, aki ezt követően át is vette az ülés vezetését. A két alelnök Karol Mederly és Július Stano lett. A költségveté-

68 A képviselői eskü szövege magyarul a következőképpen hangzott: „Fogadom, hogy Szlovákországhoz és a Cseh-Szlovák Köztársasághoz hű leszek, s hogy legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint fogom a törvényeket betartani és megbízásomat teljesíteni.”

si, mentelmi, alkotmányjogi és kezdeményező bizottság tagjainak megválasztása során az utóbbi bizottságban helyet kapott Esterházy János is.⁶⁹

Az ülés 12 óra 38 perckor a „Hej, Slováci” című szlovák nemzeti dal eléneklésével ért véget. Az ünnepélyes megnyitó prágai vendégeit ezt követően visszakísérték a Carlton Szállóba. Számukra ezúttal is, csakúgy, mint megérkezésükkor, a gárdisták biztosították a „díszkíséretet”.⁷⁰

Az országgyűlésnek csupán egyetlen képviselői klubja működött, mégpedig Hlinka Szlovák Néppártjáé. A klub már az országgyűlés megnyitása előtt egy nappal, 1939. január 17-én megalakult, s tagjainak száma 60 volt, vagyis a Német Párt két és az EMP egy képviselőjén kívül tömörítette az összes országgyűlési képviselőt, beleértve a két ruszin nemzetiségűt is. Elnökévé Jozef Budayt, alelnökeivé Karol Mederlyt, Eugen Filkornt és Gejza Fritzet választották.⁷¹

Az országgyűlés az autonóm Szlovákia törvényhozó testületként ezt követően már csupán egyetlen alkalommal ülésezett. Az 1939. február 21–23. között megtartott háromnapos második ülésének egyedüli napirendi pontja a kormánynyilatkozat megvitatása volt. A Jozef Tiso kormányfő által előterjesztett nyilatkozathoz az országgyűlésben képviselt népcsoportok nevében Franz Karmasin németül, Esterházy János magyarul, Anton Szimko ruszinul elmondott beszédében szólt hozzá, s a népcsoportokat megillető jogok biztosításának reményében – a többi képviselőhöz hasonlóan – mindhárom támogatásukról biztosították a kormány programját.⁷²

Az országgyűlés 1939. március 14-i ülése 10 óra 57 perckor még az autonóm Szlovákia országgyűlésének harmadik üléséként kezdődött, 13 óra 20 perckor azonban már az önálló Szlovákia országgyűlésének első üléséként ért véget. A testület jelenlévő 57 képviselője⁷³ ugyanis időközben 12 óra 7 perckor egyhangúlag megszavazta az „önálló szlovák állam” megalakulását.⁷⁴

69 *Tesnopisecká zpráva o 1. schôdzke Snemu Slovenskej krajiny v Bratislave v stredu dňa 18. januára 1939*, 2–12. p.

70 *Slovák*, 1939. január 19. Slovenský snem ustavený, 1–2. p.; *Új Hírek*, 1939. január 19. Megalakult Szlovákia első parlamentje, 1. p.; *Esti Újság*, 1939. január 20. Összeült Pozsonyban az első szlovák nemzetgyűlés, 1–2. p.

71 SNA, SSR, 66. d., inv. č. 916, 310/1939. Hlinkova slov. ľud. strana gen. sek. Bratislava, založene klubu.

72 *Tesnopisecká zpráva o 2. schôdzke Snemu Slovenskej krajiny v Bratislave v dňoch 21., 22. a 23. februára 1939*, 96–103. p.; Esterházy felszólalását közli *Esti Újság*, 1939. február 24. A mi Magna Chartánk a bécsi arbitrázs, 1–2. p.

73 A hiányzó képviselők között volt Esterházy János is, aki a március 11-én kinevezett szlovák kormányfő, Karol Sidor kérésére március 13-án Budapestre utazott, hogy megtudakolja a magyar kormány álláspontját Szlovákia önállóságának tervezett kihirdetésével kapcsolatban. (Čarnogurský 1992, 226. p.)

74 SNA, SSR, 5. d., inv. č. 57, 346/1939, 1. zasadnutie Snemu Slovenskej republiky 14. 3. 1939; *Tesnopisecká zpráva o 1. schôdzke Slovenského snemu, ktorá sa začala v utorok dňa 14. marca 1939 ako 3. schôdzka a 2. zasadanie Snemu Slovenskej krajiny*, 15. p.; az ülés jegyzőkönyvét közzétette Bystrický 1999.

11. Az országgyűlés és képviselői a szlovák államiság éveiben

A szlovák államiságot kihirdető 1/1939 sz. törvény értelmében az autonóm Szlovákia országgyűlése 1939. március 14-ével az önálló szlovák állam országgyűlésévé alakult át.⁷⁵ Az 1939. július 21-én elfogadott szlovák alkotmány második fejezete amellelt, hogy kimondta, hogy az országgyűlés képviselőit általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazással választják, képviselőinek számát 80 főben, a testület megbízatási idejét pedig 5 évben állapította meg. A jelölőlista összeállítására, csakúgy, mint a képviselők megfosztása mandátumuktól az alkotmány 52. §-a szerint az Államtanács jogkörébe tartozott. Miután a hivatalban lévő országgyűlést 1938 decemberében választották, az alkotmány 100. §-a úgy rendelkezett, hogy annak megbízatási ideje legkésőbb 1943. december 31-én véget ér, eddig az időpontig kellett volna tehát az új országgyűlést megválasztani.⁷⁶

Új választásokra azonban a Szlovák Köztársaság hatéves fennállása alatt már soha nem kerítettek sort. A hatalom a második világhéges közepette azok megtartását nem tartotta célszerűnek, ezért egy 1943. december 2-i alkotmánymódosítás az országgyűlés megbízatási idejét három évvel, azaz 1946. december 31-ig meghosszabbította.⁷⁷ Amint azt az alkotmánymódosítást az alkotmányjogi bizottság nevében előterjesztő Aladár Kočiš megfogalmazta, mindezt az a törekvés indokolta, hogy a választások ezekben „a nemzeti erők legnagyobb összefogását” igénylő időkben ne bolygassák fel az ország belpolitikai életét.⁷⁸ Az 1938. december 18-i első szlovák országgyűlési választások így egyben az utolsóak is voltak, s az akkor megválasztott testület képviselői 1945. április elejéig, a szlovák állam bukásáig gyakorolhatták mandátumukat.

Az országgyűlés személyi összetétele ugyanakkor fennállásának valamivel több mint hat éve alatt jelentős átalakuláson ment keresztül. A testület eredetileg megválasztott 63 képviselője közül 16 – a képviselők több mint egynegyede – különböző okok miatt nem töltötte ki mandátumát, ezzel szemben viszont 29 új képviselő jutott parlamenti mandátumhoz.⁷⁹

⁷⁵ *Slovenský zákonník*. Ročník 1939, čiastka 1., 1. p.

⁷⁶ *Slovenský zákonník*. Ročník 1939, čiastka 41., 375–384. p.

⁷⁷ *Slovenský zákonník*. Ročník 1943, čiastka 46., 831. p.

⁷⁸ *Zpráva o 124. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v štvrtok 2. decembra 1943*, 3. p.; *Slovák* 1943. december 3. Funkčné obdobie Snemu Slovenskej republiky predížené do 31. decembra 1946, 3. p.

⁷⁹ A 29 új képviselő közül három mandátuma szintén idő előtt megszűnt. A mandátumukat elveszített, ill. mandátumhoz jutott képviselők kimutatását l. a 6. táblázatban.

6. táblázat. Változások a szlovák országgyűlés személyi összetételében⁸⁰

Mandátumukat elveszített képviselők			Mandátumhoz jutott képviselők	
Név	A mandátum megszűnésének oka		Név	A képviselői eskü dátuma
		dátuma		
Ferdiš Klinda	lemondott	1939. febr. 22.	Vojtech Tvrdý	1939. márc. 14.
Gejza Hornyak	lakhelyét Magyaró.-hoz csatolták	1939. ápr. eleje	František Jankovič	1939. okt. 19.
Jozef Tiso	lemondott	1939. okt. 14.	Andrej Martvoň	1939. nov. 14.
Jozef Buday	elhunyt	1939. nov. 15.	František Orlický	1939. nov. 21.
Gejza Rehák	elhunyt	1940. márc. 8.	Sigmund Keil	1940. márc. 29.
Pavol Teplanský	lemondott	1940. aug. 1.	Ernest Rosival	1940. szept. 3.
Rudolf Schwarz	lemondott	1941. nov. 17.		
			Mihajlo Bonyko, František Bošniak, Ferdinand Čatloš, Ján Danko, Roman Fraštia, Jozef Fundárek, Adalbert Gabriel, Eugen Guzikiewicz, Štefan Hajduček, Ján Jacko, Michal Klimko, Aladár Kočiš, Alojz Macek, Viktor Magic, Štefan Mušák, Ondrej Schlosser, Ondrej Tomko, Jozef Vaňo	1941. nov. 25.
Vincent Boleček	lemondott	1942. szept. 1.		
			Anton Moravčík	1943. febr. 4.
František Jankovič	lemondott	1943. márc. 9.		
Vojtech Plechlo	lemondott	1943. ápr. 21.		
Martin Morháč	az Allamtanács megfosztotta	1943. máj. 12.		
			Ján Balko, Pavol Krokavec	1943. szept. 30.
Ferdinand Mondok	lemondott	1944. jan. 29.		
František Slameň	elhunyt	1944. aug. 27.		
Anton Šalát	elhunyt	1944. szept. 17.		
Ferdinand Čatloš	az Allamtanács megfosztotta	1944. okt. 5.		
Ján Jacko	lemondott	1944. okt. 13.		
Peter Zaťko	az Allamtanács megfosztotta	1944. nov. 29.		
Miloš Vančo	lemondott	1945. jan. 5.		
			František Paškay	1945. jan. 23.
Jozef Šrobár	lemondott	1945. márc. 12.		
			Štefan Macko	1945. márc. 22.

Képviselői mandátumától elsőként Ferdiš Klinda vált meg, aki 1939 februárjában a gazdasági miniszter helyettesévé történt kinevezése miatt nyújtotta be lemondását.⁸¹ 1940 augusztusáig összességében hat képviselői hely üresedett meg. A lemondott, elhunyt vagy mandátumuktól más okból megvált képviselők – köztük a köztársasági elnökké választott Jozef Tiso – helyére az 1938. decemberi választásokat követően pótképviselővé lett kép-

80 Forrás: SNA, SSR, 5–45., 274–279. d., inv. č. 57–204., 2329–2335; *Slovák 1939–1945*; Kaššovic 2001; Záděra 1948, 89. p.; Chreňo 1965. (Utóbbi a mandátumukról lemondott, ill. attól megfosztott képviselők közé sorolja Ján Balkót és Pavol Čarnogurskýt is, ez azonban nem felel meg a valóságnak.)

81 *Slovenská politika*, 1939. február 28. Posl. dr. Klinda vzdal sa mandátu, 2. p.

viselőjelöltek léptek a jelölőlista szerinti sorrendjükben. A mandátumhoz jutott új képviselők között volt többek között a jelölőlista 68. helyén szereplő Sigmund Keil, akivel a szlovák országgyűlés német nemzetiségű képviselőinek a száma háromra emelkedett.

A megüresedett képviselői helyek betöltésének módján az 1941. október 7-én elfogadott 225/1941 sz. alkotmánytörvény változtatott. Az alkotmány 100. §-át módosító jogszabály a köztársasági elnököt jogosította fel új képviselők kinevezésére, akit e jogában semmiféle megkötés nem korlátozott, nem kellett figyelembe vennie egyebek között a jelölőlistát sem.⁸² Az alkotmánytörvény elfogadása után másfél hónappal, 1941. november 20-án Jozef Tiso köztársasági elnök egyszerre 18 új képviselőt nevezett ki (közülük csupán ketten voltak a jelölőlista szerinti pótképviselők), amivel az országgyűlés képviselőinek száma az alkotmány által előírt 80-ra emelkedett.⁸³ A kinevezett képviselők között egy-egy német, ill. ruszin nemzetiségű is volt. Amíg a német nemzetiségű Adalbert Gabriel mandátumhoz jutásával a német országgyűlési képviselők száma az eredeti kettőtől immár négyre nőtt,⁸⁴ addig a ruszin képviselőké Mihajlo Bonyko kinevezése után sem haladta meg a kezdeti kettőt, mivel az 1938 decemberében megválasztott Gejza Hornyak mandátuma Sztakcsinrosztoka Magyarországhoz csatolása következtében már 1939 áprilisában megszűnt.

A testület alkotmány által előírt 80 fős létszámát mindössze kilenc hónapig sikerült megőrizni. A katolikus papság politikai szerepvállalását helytelenítő Vatikán aggalmi miatt Pavol Jantusch nagyszombati püspök 1942-től kezdődően több katolikus lelkészt is felszólított a képviselői mandátumáról való lemondásra, a szlovák katolikus püspökök 1943. október 13-i megbeszélésükön pedig arra a megállapodásra jutottak, hogy minden egyházmegyéből csupán egyetlen lelkész marad az országgyűlésben. (Kašovic 2011, 25. p.) Mindezek következtében 1942 szeptembere és 1944 januárja között négy katolikus lelkész visszaadta mandátumát. A lemondott lelkészek és az Államtanács által mandátumától megfosztott Martin Morháč helyére Tiso államfő 1943 folyamán csupán három új képviselőt nevezett ki,⁸⁵ az országgyűlés képviselőinek száma így 1944 elejére 78-ra csökkent.

82 *Slovenský zákonník*. Ročník 1941, čiastka 61., 777. p.; *Tesnopisecká zpráva o 71. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v utorok 7. októbra 1941*, 16–18. p.

83 Mihajlo Bonyko a felsővízközi polgári iskola igazgatója, František Bošniak rákfalui gazdasági intéző, Ferdinand Čatloš hadseregtábornok nemzetvédelmi miniszter, Ján Danko Körmöcbánya kormánybiztosa, Roman Fraštia késmárki állatorvos, Jozef Fundárek egyetemi tanár, a pozsonyi Szlovák Nemzeti Bank helyettes kormányzója, Adalbert Gabriel a késmárki Munkás Szociális Biztosító hivatalos orvosa, Eugen Guzikiewicz lipótszentmiklósi gyáros, Štefan Hajduček margitfalvai iskolaigazgató, Ján Jacko tarcaszentpéteri római katolikus plébános, Michal Klimko a privigyei Iparos Hitelintézet igazgatója, Aladár Kočíš a Szlovák c. napilap főszerkesztője, Alojz Macek a Hlinka Ifjúsága főparancsnoka, Viktor Magic szucsányi tanító, Štefan Mušák námesztői bírósági fogalmazó, Ondrej Schlosser zólyomi tanfelügyelő, Ondrej Tomko homonnai bankigazgató, Jozef Vaňo bártfai tanfelügyelő volt. (*Slovák*, 1941. november 22. Noví poslanci vymenovaní, 1. p.)

84 Az országgyűlés német nemzetiségű képviselőire l. Balling 1991, 657–667. p.

85 Az 1943. január 28-án kinevezett Anton Moravčík a Néppárt központi titkára, az 1943. szeptember 9-én kinevezett Ján Balko besztecebányai Kereskedelmi és Iparkamara titkára, Pavol Krokavec Nagyrőce kormánybiztosa volt. (*Slovák*, 1943. január 30. Anton Moravčík poslancom, 2. p.; *Slovák*, 1943. szeptember 11. Noví poslanci Snemu Slovenskej republiky, 3. p.)

A parlament üléseitől távol maradó képviselők száma 1944 őszén az egyre elkerülhetetlenebb háborús végkifejlet, a szlovák nemzeti felkelés, majd Szlovákia frontországgá válása következtében ugrásszerűen megnőtt. František Slameňt és Anton Šalátot partizánok gyilkolták meg, a felkelők által ellenőrzött területre távozott Ferdinand Čatloš nemzetvédelmi minisztert az Államtanács fosztotta meg mandátumától.⁸⁶ 1944 szeptemberétől azonban számos más képviselő sem vett részt az országgyűlés munkájában, olyannyira, hogy annak üléseiről gyakran a képviselők több mint fele is hiányzott. Noha az alkotmány értelmében az országgyűlés határozatképességéhez elegendő volt a képviselők egyharmadának jelenléte, s így az ilyen körülmények között is el tudta látni feladatát, az országgyűlés elnöksége 1944. október 13-án úgy határozott, hogy azoktól a képviselőktől, akik szeptember 1-je óta igazolatlanul nem vesznek részt a testület munkájában, személyes vagy írásos jelentéstételt kér távolmaradásuk okáról.⁸⁷

Az október 13-i, majd november 7-én megismételt felszólításra csupán az érintettek egy része reagált. A felkelésben való részvétellel gyanúsított František Bošniakot és Ján Petrovičot a német Sicherheitsdienst, Ján Liškát a Hlinka Gárda, Michal Klimkót a szlovák katonaság vette őrizetbe, mások a partizántevékenységgel (pl. Ján Danko), kényszerű bujkálásukkal (Pavol Florek), közlekedési nehézségekkel és a posta megbízhatatlanságával (Mihajlo Bonyko, Roman Fraštia, Pavel Krokavec) magyarázták távolmaradásukat.⁸⁸ Ján Jacko és Miloš Vančo lemondott a képviselői mandátumáról,⁸⁹ a legtöbb megszólított képviselő azonban válasz nélkül hagyta a megkeresést. Peter Zaťkót a felkelésben való részvétele miatt az Államtanács zárta ki az országgyűlésből.

Az országgyűlés elnöksége már 1944. szeptember 14-én úgy határozott, felkéri Tiso köztársasági elnököt, hogy a megüresedett – akkor még csupán – három képviselői helyre nevezzen ki új képviselőket.⁹⁰ Erre azonban meglehetősen későn, a szlovák állam és az országgyűlés agóniájának utolsó pillanataiban került sor. Jozef Tiso 1945. január 2-án František Paškay és Štefan Macko személyében a szlovák országgyűlés utolsó két képviselőjét nevezte ki,⁹¹ akik közül az előbbi az országgyűlés január 23-i utolsó előtti, utóbbi pedig március 22-i utolsó ülésén tette le a képviselői esküt. A mandátumától megváló utolsó képviselő Jozef Šrobár volt, aki 1945. március 12-én egészségi állapotára hivatkozva mondott le mandátumáról.⁹²

A szlovák országgyűlés képviselőinek száma Jozef Šrobár lemondását követően hivatalosan még mindig 73 volt, a testület munkájában ténylegesen azonban ekkor ennél már jóval kevesebben vettek részt. Az országgyűlés 1944. december 1-jei 145.

86 *Slovák*, 1944. október 10. Ferd. Čatloš pozbavený poslanskekého mandátu, 2. p.

87 SNA, SSR, 278. d., inv. č. 2334, 992/44, Poslanci – neospravedlnená neprítomnosť na zasadnutiach Snemu alebo snemových výborov

88 SNA, SSR, 278-279. d., inv. č. 2334-2335.

89 *Slovák*, 1945. január 14. Odchod Dr. Vanču zo slovenského zákonodarného sboru, 3. p.; *Slovák*, 1945. január 14. Poslanec Jacko sa zriekol poslanskekého mandátu, 3. p.

90 SNA, SSR, 278. d., inv. č. 2334, 850/44, Uprázdnené poslanskeké mandáty – obsadenie.

91 František Paškay a máriatölgyesi polgári iskola igazgatója és a város polgármestere, Štefan Macko ótátrafüredi iskolaigazgató volt. (*Slovák*, 1945. január 6. Noví poslanci, 3. p.)

92 SNA, SSR, 279. d., inv. č. 2335, 204/1945, Šrobár Jozef, poslanec – zrieknutie sa poslanskekého mandátu; vö. Kaššovic 2011, 236. p.

ülésén csupán 31, december 21-i 146. ülésén pedig 42 képviselő jelent meg. Két utolsó – 1945. január 23-i 147. és március 22-i 148. – ülésének sem a jelenléti íve, sem pedig a róluk készült feljegyzés nem maradt fenn, de okkal valószínűsíthetjük, hogy az azokon megjelent képviselők száma a korábbiakat is alulmúlta.⁹³

Az országgyűlés képviselőit, csakúgy, mint mindenki mást, 1945 kora tavaszán leginkább a túlélés foglalkoztatta. A Vörös Hadsereg március végén áttörte a Garam folyónál még januárban megrekedt frontot, s feltartóztathatatlanul közeledett Szlovákia fővárosa felé. Pozsony 1945. április 4-i elestével nemcsak az első szlovák államiség, hanem az 1938 decemberében megválasztott első szlovák országgyűlés története is véget ért.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony)
 Krajský úrad – prezídium
 Ministerstvo hospodárstva
 Ministerstvo zahraničných vecí
 Snem Slovenskej republiky
 Úrad predsedníctva vlády

Forráskiadványok

Tesnopisecké zprávy o schôdkach Snemu Slovenskej krajiny 1939
Tesnopisecké zprávy o schôdkach Snemu Slovenskej republiky 1939, 1941, 1943

Jogforrások

Krajský vestník 1938
Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1927, 1938
Slovenský zákonník 1939, 1941, 1943
Úradné noviny 1938

Korabeli sajtó

Deutsche Stimmen 1938
Esti Újság 1938–1939
Felvidéki Magyar Hírlap 1938
Grenzbote 1938–1939
Magyar Nemzet 1938
Národné noviny 1938
Nástup 1939
Pester Lloyd 1938
Slovák 1938–1945
Slovenská politika 1938–1939
Slovenská pravda 1938
Slovenský deník 1938
Új Hírek 1938–1939

93 SNA, SSR, 45. d., inv. č. 201–204.

Szakirodalom

- Balling, Mads Ole 1991. *Von Reval bis Bukarest. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919-1945. Band II.* København, Dokumentation Verlag.
- Bystrický, Valerián 1999. Zasadnutie Slovenského snemu 14. marca 1939. *Historický časopis* 47., č. 2., 105–114. p.
- Bystrický, Valerián 2012. Slovenská autonómia za druhej republiky a vznik slovenského štátu. In Ferencuhová, Bohumila–Zemko, Milan a kol.: *V medzivojnovom Československu 1918 – 1939.* Bratislava, Veda, 477–516. p.
- Bystrický, Valerián–Deák, Ladislav 2004. Od Mníchova k rozbitiu Česko-Slovenska. In Zemko, Milan–Bystrický, Valerián (ed.): *Slovensko v Československu (1918 – 1939).* Bratislava, Veda, 199–239. p.
- Čarnogurský, Pavol 1992. *14. marec 1939.* Bratislava, Veda.
- Chreňo, Jozef 1965. *Malý slovník slovenského štátu. 1938 – 1945.* Bratislava, Slovenská archívna správa.
- Hoensch, Jörg K. 1965. *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939.* Köln–Graz, Böhlau Verlag. /Beiträge zur Geschichte Osteuropas, Band 4./
- Kaššovic, Stanislav 2011. *Politická činnosť katolíckych kňazov – poslancov Slovenského snemu 1939 – 1945.* Nitra, Kňazský seminár sv. Gorazda. /Studia Theologica Nitriensia 11./
- Konečný, Stanislav 2000. Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In Bobák, Ján (zost.): *Slovenská republika (1939 – 1945).* Martin, Matica slovenská, 174–181. p.
- Konečný, Stanislav 2008. Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí. In Plišková, Anna (ed.): *Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989.* Prešov, Prešovská univerzita – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 5–37. p.
- Krivý, Vladimír–Zemko, Milan 2008. *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920 – 2006.* Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Molnár Imre 2010. *Esterházy János élete és mártírhalála.* [Somorja], Méry Ratio.
- Murcko, Michal 2001. *Okres Stará Lubovňa v rokoch 1938 – 1945.* Prešov, VOMA, 2. vydanie.
- Nižňanský, Eduard 1998. Voľby do snemu Slovenskej krajiny. *Studia historica Nitriensia* VII., 163–203. p.
- Nižňanský, Eduard 1999a. Česká komunita na Slovenku a voľby do snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. *Moderní dějiny* 7., 231–265. p.
- Nižňanský, Eduard 1999b. *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte.* Prešov, Universum.
- Pažur, Štefan 1968. O vývoji národnostných pomerov na východnom Slovensku v jesenných mesiacoch roku 1938. *Nové obzory* 10. *Spoločenskovedný zborník východného Slovenska.* Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 13–25. p.
- Schvarc, Michal 2010. Nádeje a sklamania. Spišskí Nemci medzi autonómiou a 14. marcom. In Bystrický, Valerián–Michela, Miroslav–Schvarc, Michal a kol.: *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska.* Bratislava, Veda, 296–312. p.
- Záděra, Vladimír 1948. *Deset let parlamentní retrospektivy 1935 – 1945.* [Praha], Ministerstvo informací. /Publikace Národního shromáždění, sv. 6./

ÁRPÁD POPÉLY

THE ELECTION OF THE FIRST SLOVAK PARLIAMENT IN DECEMBER 1938

The study constitutes the very first attempt to craft a complex analysis of the history of the first parliamentary elections in Slovakia in December 1938. The first part deals with the building of the autarchy of the Slovak autonomy and Hlinka's Slovak People's Party, as well as with the preparation of the elections and the election campaign. The Slovak People's Party made the running of other political forces in the election impossible by banning left-wing parties, incorporation of the right-wing parties and by playing the game of scheduling the election and their democratic rules. The candidates of the German, Hungarian and Ruthenian minorities could run only on the list of the People's Party, as well as the representatives of the parties incorporated to the same party. The election campaign, which did not differ from the procedure proven in the totalitarian regimes, was accompanied by strong anti-Semitic and anti-Czech incitement. The second half of the study deals with the arrangement, the results and the evaluation of the elections. According to the official results, 98 per cent of the voters approved the election list of the People's Party, which the propaganda evaluated as support for the Slovak autonomy and the government's policy. The minorities, who did not want to be accused from opposing the system and the Slovaks, mostly also supported the unified check list. Most of the votes against were given by the Ruthenian voters in East Slovakia, the Carpathian Germans in Zips and the Evangelist Slovaks. In the Slovak Parliament with 63 members, both the Germans and the Ruthenians got two mandates and the Hungarians one vote, the Czechs and the Jewish, who were taken for the main enemy of the Slovaks, gained no mandate at all.